

OBSAH

ÚVOD 13

Předmluva (*Dana Dvořáčková-Malá*) 14 / **Úvodem** (*Dana Dvořáčková-Malá - Tomáš Sterneck*) 14 / **Nástin historiografie k tématu** (*Jan Zelenka*) 17

I. O DĚTECH A DĚTSTVÍ

NAUČENÍ 26

Naučení (*Dana Dvořáčková-Malá*) 26 / **Od antiky do středověku** (*Lenka Blechová*) 27 / **Středověké názory na výchovu chlapců** (*Lenka Blechová*) 30 / **O výchově dívek** (*Lenka Blechová*) 35 / **Recepce a tvorba v Čechách** (*Lenka Blechová - Michaela Antonín Malaníková - Robert Šimůnek*) 36 / **Novověká naučení** (*Lenka Blechová*) 48 / **Jan Amos Komenský** (*Lenka Blechová*) 48 / **Překlady a jiná díla** (*Lenka Blechová*) 57 / **Židovská naučení** (*Lenka Blechová*) 60 / **Praktické příručky** (*Lenka Blechová*) 62

HISTORIOGRAFIE A BELETRIE 67

Historiografie a beletrie (*Dana Dvořáčková-Malá*) 67 / **Legendsy** (*Jan Zelenka*) 67 / **Kroniky** (*Dana Dvořáčková-Malá - Jan Zelenka - Martin Holý*) 70 / **Autobiografie** (*Dana Dvořáčková-Malá - Martin Holý*) 75 / **Literární dětství** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 76 / **Exempla a dětské hrdinové** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 79 / **Literatura pro děti** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 83 / **Ústní tradice, pověsti a tištěné příběhy** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 86 / **Písňe a divadelní hry** (*Dana Dvořáčková-Malá - Kateřina Valentová-Bobková*) 89

PRÁVO A DÍTĚ 95

Právo a dítě (*Jan Zelenka*) 95 / **Středověké sbírky práva** (*Pavla Slavičková - Jan Zelenka*) 95 / **Právní kniha Viktorina Kornela ze Všehrd** (*Pavla Slavičková*) 102 / **České a moravské středověké městské právo** (*Pavla Slavičková*) 104 / **Novověk** (*Pavla Slavičková*) 108 / **České a moravské zemské právo** (*Pavla Slavičková*) 109 / **Práva městská Království českého** (*Pavla Slavičková*) 111 / **Poručenství nad sirotky a sirotčím majetkem ve městech** (*Tomáš Sterneck - Pavla Slavičková*) 114 / **Postavení dětí v raně novověkém trestním právu** (*Pavla Slavičková*) 116 / **Právní ukotvení legitimacy** (*Tomáš Sterneck*) 118 / **Mezi kmotrovstvím a poručenstvím** (*Eva Doležalová - Robert Šimůnek - Martin Holý - Tomáš Sterneck*) 121

DĚTI A HRAČKY 123

Středověk (*Dana Dvořáčková-Malá*) 123 / **Zvukové hračky** (*Pavlna Mašková*) 123 / **Hračky pro každý věk** (*Pavlna Mašková*) 125 / **Imitace zbraní a lodičky** (*Pavlna Mašková*) 129 / **Novověk** (*Veronika Pilná*) 130 / **Hračky batolat** (*Veronika Pilná*) 130 / **Koníčky a turnajové hry** (*Veronika Pilná*) 131 / **Figurky, panenky, domečky** (*Veronika Pilná*) 133 / **Pro obdiv a prestiž** (*Veronika Pilná*) 134 / **Zvířata a mazlíčci dětí** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 134

II. PÉČE V RODINĚ

RODINA NA PANOVNICKÉM DVOŘE 138

Středověk (*Dana Dvořáčková-Malá*) 138 / **Příchod na svět** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 138 / **Starost o nemluvňata a malé děti** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 144 / **Rodina a rodinný kruh** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 147 / **Budoucnost a možnosti** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 152 / **Novověk** (*Martin Holý*) 160 / **Četná očekávání, četná úmrtí** (*Martin Holý*) 160 / **Početí, těhotenství, porod** (*Martin Holý*) 162 / **Jména a kmotři** (*Martin Holý*) 164 / **Péče o nejmenší děti** (*Martin Holý*) 168 / **V rodině** (*Martin Holý*) 170 / **Plány do budoucna** (*Martin Holý*) 173

ŠLECHTICKÁ RODINA 176

Středověk (*Dana Dvořáčková-Malá*) 176 / **Završení těhotenství** (*Robert Šimůnek*) 176 / **Jména a křty** (*Robert Šimůnek*) 178 / **Starost o nejmenší** (*Robert Šimůnek*) 179 / **Společenský status** (*Robert Šimůnek*) 180 / **Cesta k dospělosti** (*Robert Šimůnek*) 182 / **Děti a smrt** (*Robert Šimůnek*) 185 / **Novověk** (*Martin Holý*) 188 / **Čas „v naději“** (*Martin Holý*) 188 / **Porody a porodní báby** (*Martin Holý*) 191 / **Pojmenování dětí, křty a kmotři** (*Martin Holý*) 194 / **Péče o šlechtické potomky** (*Martin Holý*) 196 / **Vztahy rodičů a dětí** (*Martin Holý*) 199

MĚSTSKÉ RODINY 201

Středověk (*Michaela Antonín Malaníková*) 201 / **Po příchodu na svět** (*Michaela Antonín Malaníková*) 201 / **Rodinné vztahy a péče** (*Michaela Antonín Malaníková*) 204 / **Příprava na dospělost a zajištění dětí** (*Michaela Antonín Malaníková*) 207 / **Dům a město jako prostor her** (*Michaela Antonín Malaníková*) 210 / **Novověk** (*Tomáš Sterneck*) 211 / **Těhotenství a porody** (*Tomáš Sterneck*) 211 / **Modlitby a hostiny** (*Tomáš Sterneck*) 212 / **Starost o nejmenší** (*Tomáš Sterneck*) 215 / **Rodinné vztahy a láska k dětem** (*Tomáš Sterneck*) 217 / **Optikou testamentu** (*Tomáš Sterneck*) 222 / **Věk ke sňatku** (*Tomáš Sterneck*) 224 / **V městských domech** (*Tomáš Sterneck*) 227

RODINA A DĚTI NA VENKOVĚ 229

Středověk (*Jan Zelenka*) 229 / **Početí, pověry, kouzla a křty** (*Jan Zelenka*) 229 / **Péče o děti** (*Jan Zelenka - Dana Dvořáčková-Malá*) 232 / **Rodina a vesnická obydlí** (*Jan Zelenka*) 233 / **Novověk** (*Jaroslav Čechura*) 237 / **Příchod na svět** (*Alice Velková*) 237 / **Starost o nejmenší děti** (*Alice Velková*) 239 / **Venkovská rodina** (*Alice Velková - Jaroslav Čechura*) 241 / **Vztah s rodiči a sourozenci** (*Alice Velková - Jaroslav Čechura*) 245 / **Venkovská obydlí** (*Jaroslav Čechura - Alice Velková*) 250

DĚTI A STRAVA 252

Středověk a jídlo (*Dana Dvořáčková-Malá*) 252 / **Zmínky ke stravě dětí** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 252 / **Dostupnost a druhy potravin** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 253 / **Pokrmy a nápoje** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 255 / **Novověké možnosti stravování** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 258 / **Dovoz a hospodaření** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 259 / **Kuchařské knihy v raném novověku** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 260 / **Záznamy k dětem** (*Dana Dvořáčková-Malá - Kateřina Valentová-Bobková*) 263 / **Potraviný jako lék pro děti** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 267

III. VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ

VEDENÍ DĚTÍ NA PANOVNICKÉM DVOŘE 270

Středověk (*Dana Dvořáčková-Malá*) 270 / **První dovednosti a řeč** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 270 / **Chlapci pod vedením vychovatelů** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 272 / **Rytířský pás a intelektuální výuka** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 274 / **Dívky v domě rodičů** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 278 / **V domě ženicha** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 279 / **Kláštery ve výchově dcer** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 282 / **Novověk** (*Martin Holý*) 284 / **Matěřská řeč a společná výuka** (*Martin Holý*) 284 / **Výchova mužských členů habsburského rodu** (*Martin Holý*) 286 / **Praktická výuka** (*Martin Holý*) 287 / **Tělesné dovednosti, hudba a tanec** (*Martin Holý*) 291 / **Návštěva škol** (*Martin Holý*) 294 / **Dívky z rodu Habsburků** (*Martin Holý*) 295

VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ŠLECHTY 298

Středověk (*Robert Šimůnek*) 298 / **Raný věk a vychovatelé** (*Robert Šimůnek*) 299 / **Společné vzdělávání a četba** (*Robert Šimůnek*) 301 / **Dvorská služba** (*Robert Šimůnek*) 304 / **Cestování** (*Robert Šimůnek*) 306 / **Dívky** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 307 / **Novověk** (*Martin Holý*) 311 / **Preceptoři** (*Martin Holý*) 312 / **Společná výuka a návštěva škol** (*Martin Holý*) 313 / **Kavalířské cesty** (*Martin Holý*) 317 / **Šlechtické dívky** (*Martin Holý*) 318 / **Fundace a školy** (*Martin Holý*) 320

VÝCHOVA A ŠKOLY VE MĚSTECH 322

Středověk (*Michaela Antonín Malaníková*) 322 / **Výchova v rámci městské rodiny** (*Michaela Antonín Malaníková*) 322 / **Učednictví** (*Michaela Antonín Malaníková*) 324 / **Školní vzdělávání** (*Michaela Antonín Malaníková*) 325 / **Doklady o vzdělávání chlapců a dívek** (*Michaela Antonín Malaníková*) 327 / **Podpora chudých žáků** (*Martin Holý*) 329 / **Novověk** (*Tomáš Sterneck*) 332 / **Příprava v řemeslnických dílnách** (*Tomáš Sterneck*) 332 / **Tovaryši** (*Tomáš Sterneck*) 334 / **Školní vzdělávání** (*Martin Holý*) 338 / **Školy po Bílé hoře** (*Martin Holý*) 343 / **Výchova a vzdělávání dívek** (*Tomáš Sterneck - Martin Holý*) 346

VENKOVSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ A DOVEDNOSTI 349

Středověk (*Jan Zelenka*) 349 / „**Pádná rákoska činí děti řádnými**“ (*Jan Zelenka*) 350 / **Hry a povinnosti** (*Jan Zelenka*) 351 / **Práce mimo rodinný dům** (*Jan Zelenka*) 353 / **Vzdělání venkovských dětí ve středověku** (*Jan Zelenka*) 354 / **Novověk** (*Alice Velková - Jaroslav Čechura*) 357 / **Výchova v rytmu hospodaření** (*Jaroslav Čechura*) 357 / **Čelední služba** (*Alice Velková - Jaroslav Čechura*) 358 / **Vzdělávání na venkově v pobělohorském období** (*Jaroslav Čechura*) 361 / **Kantorství na příkladu Bošilce v jižních Čechách** (*Jaroslav Čechura*) 364 / **Vzdělávací politika na schwarzenberském venkově** (*Jaroslav Čechura*) 365

DĚTI A CÍRKEV 369

Středověk (*Eva Doležalová*) 369 / **Způsobilst podle církve** (*Eva Doležalová*) 369 / **Svátosti** (*Eva Doležalová - Paulína Mašková*) 370 / **Původ a přestupky** (*Eva Doležalová*) 376 / **Církevní kariéra** (*Eva Doležalová*) 378 / **Novověk** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 380 / **Křest** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 381 / **Nouzové křty** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 385 / **Biřmování** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 385 / **Cesty ke svátostem** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 388 / **V komunitě církvi** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 388 / **Na církevní dráhu** (*Kateřina Valentová-Bobková*) 392 / **Stigma nemanželského původu** (*Tomáš Sterneck*) 395

DĚTI A POHŘBÍVÁNÍ 397

Středověk (*Milena Bravermannová - Paulína Mašková*) 397 / **Knížecí a královský dvůr** (*Milena Bravermannová*) 397 / **Královská krypta** (*Milena Bravermannová*) 398 / **Pohřebiště mimo Pražský hrad** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 402 / **Šlechtické nekropole a náhrobky** (*Robert Šimůnek*) 403 / **Na pohřebištích a hřbitovech** (*Paulína Mašková*) 405 / **Nálezy mimo pohřebiště a hřbitovy** (*Paulína Mašková*) 409 / **Vzhled dětských hrobů** (*Paulína Mašková*) 411 / **Novověk** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 413 / **Arcikněžna na Pražském hradě** (*Milena Bravermannová*) 413 / **Pohřby mimo Pražský hrad** (*Dana Dvořáčková-Malá - Martin Holý*) 414 / **Šlechtické pohřbívání a hrobky** (*Martin Holý*) 415 / **Městské hroby a venkovské hřbitovy** (*Dana Dvořáčková-Malá - Paulína Mašková*) 418 / **Úmrtí a pohřby** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 421

IV. V OHROŽENÍ

PANOVNICKÝ DVŮR 426

Středověk (*Jan Zelenka*) 426 / **Vznešení sirotci** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 426 / **Levobočci knížat a králů** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 429 / **Nejisté vyhlídky** (*Dana Dvořáčková-Malá*) 433 / „**Krevní msta**“ (*Jan Zelenka*) 435 / **Novověk** (*Dana Dvořáčková-Malá - Tomáš Sterneck*) 437 / **Sirotci Rakouského domu** (*Martin Holý - Dana Dvořáčková-Malá*) 438 / **Nemanželské děti Habsburků** (*Tomáš Sterneck*) 438

ŠLECHTA 442

Středověk (*Robert Šimůnek - Dana Dvořáčková-Malá*) 442 / **Sirotci a poručníci mezi šlechtou** (*Robert Šimůnek*) 442 / **Chudoba a sociální kapitál** (*Robert Šimůnek*) 446 / **Novověk** (*Martin Holý*) 447 / **Sirotci mezi nobilitou** (*Martin Holý*) 447 / **Levobočci, utajené děti a poklesky** (*Tomáš Sterneck - Dana Dvořáčková-Malá*) 448

MĚSTA 452

Středověk (*Michaela Antonín Malaníková*) 452 / **Ochrana sirotků** (*Michaela Antonín Malaníková*) 452 / **Mimo manželství, dědictví, společnost** (*Michaela Antonín Malaníková*) 456 / **V ohrožení života** (*Michaela Antonín Malaníková*) 457 / **Oběti hladomorů** (*Michaela Antonín Malaníková*) 459 / **Novověk** (*Tomáš Sterneck*) 461 / **Sirotci a majetek** (*Tomáš Sterneck*) 461 / **Nemanželské děti** (*Tomáš Sterneck*) 467 / **Tváří v tvář chudobě** (*Tomáš Sterneck*) 476 / **Nechtěné děti** (*Tomáš Sterneck*) 478 / **Na okraji společnosti** (*Tomáš Sterneck*) 480 / **Postižené děti** (*Tomáš Sterneck*) 481 / **Na dosah smrti** (*Tomáš Sterneck*) 483 / **Děti v čarodějnických procesech** (*Tomáš Sterneck*) 485 / **Zločiny a hříšné skutky** (*Tomáš Sterneck*) 487

VENKOV 490

Středověk (*Jan Zelenka*) 490 / **Sirotci a nemanželské děti** (*Jan Zelenka*) 491 / **Výjimečné jevy a infanticida** (*Jan Zelenka*) 493 / **Novověk** (*Jaroslav Čechura*) 498 / **Sirotci a schovanci** (*Jaroslav Čechura - Alice Velková*) 498 / **Nemanželské děti** (*Alice Velková - Jaroslav Čechura*) 502 / **Postižené děti** (*Jaroslav Čechura*) 505 / **Děti Cikánů** (*Jaroslav Čechura*) 506 / **Oběti trestných činů** (*Alice Velková*) 506 / **Vojsko a venkovské děti** (*Jaroslav Čechura*) 510

DĚTI A ODÍVÁNÍ	511
Středověk (<i>Dana Dvořáčková-Malá – Veronika Pilná</i>) 511 / Oděvy pro nejmenší (<i>Veronika Pilná</i>) 511 / Nálezy z královské krypty (<i>Milena Bravermannová</i>) 514 / Větší děti a dospívající (<i>Veronika Pilná</i>) 519 / Ozdoby a obuv (<i>Veronika Pilná</i>) 519 / Novověk (<i>Veronika Pilná</i>) 522 / Kojenci a batolata (<i>Veronika Pilná</i>) 522 / Starší děti (<i>Veronika Pilná</i>) 527 / Oděv mladé arcikněžny Eleonory (<i>Milena Bravermannová</i>) 529 / Oděvní doplňky a obuv (<i>Veronika Pilná</i>) 531 / Dobročinnost (<i>Veronika Pilná</i>) 532	
SHRNUTÍ (<i>Dana Dvořáčková-Malá – Tomáš Sterneck – Martin Holý</i>)	442
POZNÁMKY	542
SEZNAM ZKRATEK (<i>Vojtěch Večeře</i>)	594
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY (<i>Vojtěch Večeře</i>)	596
SEZNAM VYOBRAZENÍ (<i>Dana Dvořáčková-Malá – Šárka Křiváková</i>)	662
SUMMARY (<i>překlad Sean Mark Miller</i>)	675
REJSTŘÍK	681